

Konstitusiya və Suverenlik İli 2025

"Nəyi necə nə vaxt etmək lazımdır, bunu mən bilirəm" - kəlamı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin həm uzaqgörənliyinin, həm apardığı siyasətin düzgünlüyünün, həm də mütləq yüksək nəticə verəcəyindən tam əminliyinin ifadəsidir. Məhz öz sözünün təsdiqi kimi, cənab Prezident hər il xalqın həyatında, düşüncə tarixində və identikliyəndə əhəmiyyətli rol oynayan bir mövzu ilə "taclandırır" və il boyu xalq bu mövzunun mahiyyətini anlayıb, onunla nəfəs almağı öyrənir. 2025-ci il Azərbaycan xalqının canı və qanı ilə qoruduğu suverenliyinin və onun təsdiqi olan Ali Qanunun - Konstitusiyanın ili elan edildi və məhz bu il cənab İlham Əliyev Azərbaycanın adını dünyada ən yüksək kürsülərdə qələbənin, suverenliyin, qəti sözün sinonimi kimi möhürlədi, ən mümkünsüz yolları - Zəngəzur dəhlizini (TRIPP) - açmağı, dünənə qədər üzülmüzə bağlı olan qapıların - Ağ Evin - açarını qazana biləcəyini sübut etdi.

Suverenliyin güzgüsü

Antik dövrdən bu günə kimi öz müstəqilliyini bəyan edən xalq mütləq bu addımın sabitliyini qoruyan qanunu da təsdiq edir. Hazırda Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan Konstitusiya sayca dördüncü hesab edilərsə də, o, suveren Azərbaycanın ilk Ali Qanunudur. Belə ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə 1918-1920-ci illərdə onu qəbul etməyə macal tapılmamışdı. 1921-ci, 1925-ci və 1978-ci illərdə qəbul edilən konstitusiyalar isə SSRİ-nin, yəni daxil olduğu imperiyanın konstitusiyasına uyğunlaşdırılmışdı. 1991-ci ildə də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı qəbul edilərsə də, yeni konstitusiya yazılmadı. Prezident İlham Əliyev bunu həmin dövr öl-

kədə hökm sürən vəziyyətlə izah edir: "1991-1993-cü illərdə hakimiyyətin yarıtmaz fəaliyyəti cəmiyyət həyatının bütün sahələrində kəskin böhrana, ölkədə anarxiyanın yaranmasına gətirib çıxarmış, dövlət idarəçiliyi mexanizmləri formalaşdırılmamış, qanunçuluğun, vətəndaşların azad, təhlükəsiz yaşamaq hüququnun təmin edilməsi mümkün olmamışdır". Başqa sözlə desək, suverenlik aktı qəbul edilərsə də, onu təsdiqləmək iradəsi hələ yox idi, möhkəmlənməmişdi. Təsədüfi deyil ki, məhz həmin vaxtlarda Azərbaycan öz ərazisinin böyük hissəsini itirdi, ölkə dərin maddi və mənəvi böhran içində idi, xalq suverenliyini deyil, sabahını belə düşünməkdə çətinlik çəkirdi, dərin bir ümitsizlik içində idi.

1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda "Əsrin müqaviləsi" bağlan-

dı - Azərbaycan lider ölkələrlə eyni sırada öz imzasını qoydu, öz sözünü dedi və öz varlığını təsdiqlədi. Bunun möhürü kimi 1995-ci ildə suveren Azərbaycanın ilk konstitusiyası Ulu Öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanıb təqdim edildi. Əslində, bununla suverenliyə və Ulu Öndərin də dediği kimi "müstəqilliyin əbədi və dönməz olduğuna" inama səs verildi və yekdilliklə onu qorumağa məsul edildi. Ümummilli Liderin özünün də dediği kimi, "Biz elə bir layihə hazırlamalı və nəhayət, elə bir konstitusiya qəbul etməliyik ki, o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplər əsasında uzun müddət sabit yaşamasını təmin edən Əsas Qanun, tarixi sənəd olsun".

Bu tarixi və tələyüklü ali sənədin qəbulunun tam 25-ci ildönümündə Azərbaycan Vətən müharibəsində torpaqlarını işğaldan azad etdi. Qələbələrin nəticəsi və zəfər yekunu olaraq isə 2024-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən, sentyabrın 20-si Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü elan edildi. Başqa sözlə desək, konstitusiya və həqiqi suverenlik bir-birini tamamladı. Bunun məntiqi davamı olaraq, ölkə Prezidenti İlham Əliyevin də dediği kimi, "Bu

gün Azərbaycan Respublikası xalqımızın milli maraqlarını rəhbər tutaraq, yeni reallıqlar şəraitində müstəqil siyasətini daha cəsarətlə, prinsipliliklə davam etdirir, konstitusiyanın tələblərinə və öz suveren hüquqlarına əsaslanaraq, qarşıda duran strateji hədəflərə doğru inamla irəliləyir".

Ədalətin inikası

Konstitusiyanın fəlsəfi mahiyyətindən belə məlum olur ki, o, hər mənada - əqidə, vicdan, hərəkət, düşüncə azadlığının legitimləşməsidir. Söhbət hər hansı konstitusiya maddələrinin hərfi mənasından deyil, onun insan həyatındakı inikasından gedir. Alman filosofu Kant deyirdi ki, "İnsan necə də zəifdir, çünki qanuna tabedir, amma insan həm də çox ucadır, çünki o qanunu özü yazır". Məntiqə, əgər qanun insanın öz yazdığına tabe olmaqdırsa, bu qanunu nə qədər yüksək mənəviyyətli, azad düşüncəli, təmiz əqidəli biri yazarsa, yaxud yazılmağına nəzarət edərsə, bir o qədər insanlar uca və dəyərli qanunlara baş əymiş olacaqlar. Deməli, hər Konstitusiya - qanun-insan qarşılıqlı, tandeminin inikasıdır və bunu özündə əks etdirməlidir.

Aristotelin dediyinə görə, əksər konstitusiyaların müəllifləri praktiklik baxımdan uğursuzluğa düşər olurlar, çünki, əslində, o, artıq var olan şərait əsasında qurulan bir sistem olmalıdır. Başqa sözlə desək, Ali sənəd yalnız nəzəriyyə kimi tərtib ediləndə, gerçək həyatla ilk qarşılaşmada onun uğursuzluğu ortaya çıxır. Konstitusiyaların təhlilindən belə məlum oldu ki, onlar iki əsas simanın inikası olur: onun tərtibinə rəhbərlik edən və kimə xidmət edirsə, onun. Ulu Öndərin dediği kimi, "Konstitusiya birinci növbədə dövlətlə, hakimiyyətlə xalqın arasında olan münasibətləri özündə əks etdirməlidir". Əgər tərtib edən öz maraqlarını üstün tutarsa, həmin konstitusiyanın ömrü də onun ömrü qədər olur, hakimiyyət dəyişən kimi, Ali qanun da aliliyini itirir. Əgər tərtib edən xalqın, dövlətin ruhunu anlaya bilirsə, onun marağını daha üstün görürsə,

onun ömrü elə xalqın ömrü qədər olur, hətta arada dövrün tələblərinə uyğun olaraq müəyyən düzəlişlər edilərsə belə, ana xətt, əsas mahiyyət toxunulmaz qalır. Məhz bu halda konstitusiya həm dövlətin suverenliyinin təsdiqi, həm də xalqın söykəndiyi möhkəm dayaq rolunu oynaya bilər. Ümummilli Lider deyir: "Konstitusiya Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü təmin edən konstitusiyadır və əminəm ki, bu, daimi olacaqdır. Xalqımız bu konstitusiyanın müddəalarından istifadə edərək Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini əbədi edəcəkdir. Yeni konstitusiya Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlətin qurulması, demokratik vətəndaş cəmiyyətinin yaranması üçün əsaslar yaratmış, bütün təminatları vermişdir. Bizim borcumuz bu təminatlardan, Konstitusiyanın bizə verdiyi qanuni əsaslardan səmərəli istifadə etmək və ölkəmizdə hüquqi, demokratik dövlət yaratmaq, vətəndaşların, insanların hüquqlarının qorunmasını təmin etməkdən ibarətdir".

Deyilənlərdən məntiqi və əsaslı bir nəticə alınır: konstitusiyayı yazan xalqın kimliyini, bütün spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə aldığı halda alilişir, çünki təməldə dövlət-xalq vəhdəti durmalıdır. Bu, bir tərəfdən, həmin konstitusiyanın uzunömürlüliyünün təminatı hesab edilir, digər tərəfdən, xalqın öz Ali qanununa hörməti möhkəmlənir.

Hər hansı qanunu onun aid olduğu sahənin adamları özərləyir, yeri gəldikcə təbii qədər. Konstitusiya isə özərlənəcək kitab deyil, hər gün yaşanan, hətta mexanikləşən bir qanunayığındır. Bunu qəbul etməyən, anlamayan insan bir vətəndaş kimi kimliyini, azadlığını tanıyır. Prezident İlham Əliyev deyir: "Müstəqil və suveren dövlətə sahib olmaq, milli-mənəvi dəyərlərə, həmrəylik, humanizm, ədalət və qanunun aliliyi prinsiplərinə əsaslanan inkişaf etmiş cəmiyyət qurmaq yüz illər boyu Azərbaycan xalqının ən böyük arzusu olmuşdur. Tarixin müxtəlif mərhələlərində kənar müdaxilələrə,

məhrumiyyətlərə baxmayaraq, xalqımız milli kimliyini, mübarizə ruhunu qoruyub saxlamış, öz ideallarına həmişə sadiq qalmış və XX əsrin sonlarında dövlət müstəqilliyini bərpa etmişdir". Bu mənada demək olar ki, konstitusiyanın dərkisi insanı məhz bir fərd çərçivəsindən çıxarıb vətəndaşa çevirir, cəmiyyətin həyatında müəyyən məsuliyyət daşdığını, eyni zamanda hüquqlarının olduğunu ona öyrədir. Daha vacibi isə həmin vətəndaşa başlıca missiyasını izah edir: bu torpaq, bu tarix və bu dövlətin gələcəyi sahib olduğun qədər sənidir.

İradənin güzgüsü

Rəsmi olaraq konstitusiya dövlətin siyasi, hüquqi və iqtisadi sistemlərinin əsaslarını müəyyən edən normativ hüquqi akt olaraq tərif edilir. Nəzəri baxımdan isə o, xalq və dövlət arasında müqavilə hesab edilir. Məsələyə nisbətən fərqli rakursdan baxanda, onu həm də iradənin güzgüsü kimi görmək mümkündür.

Ali Qanunda öz əksini tapan prinsiplər, hüquqi normalar, əslində, iki - xalq və dövlətin iradəsinin kəşimə nöqtəsini ifadə edir. Albert Eynşteynin yazdığına görə, "Konstitusiyanın gücü bütünlüklə hər vətəndaşın onu qorumaq əzmindədir". Maraqlıdır ki, hər nə qədər müəyyən məsələlərdə anlaşılmaqlıq, hətta narazılıq yaşansa da, məhz həmin nöqtədə tam razılıq mövcuddur. Hətta dövlət konstitusiyada nə isə dəyişiklik etmək istəyəndə də səs hüququ olan hər vətəndaş məhz ümumxalq referendumda öz münasibətini bildirməlidir.

Konstitusiya həm də dövlət və xalq birliyinin iradəsinin göstəricisidir. Başqa sözlə desək, xalq və dövlətin kəşiyində durduğu Vətənə, onun suverenliyinə təhlükə yarananda, yaxud onun inkişafı üçün güclər birləşdirilməli olanda Ali Qanun hər iki ideyanın vəhdətinin ifadəsinə çevrilir. Prezident İlham Əliyev deyir: "Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası ölkəmizdə genişmiqyaslı qanunvericilik və institusional

islahatların əsasını təşkil etdi. Bu konstitusiya dövlətimizin müstəqilliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunması, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu, vətəndaşlarımızın layiqli həyat səviyyəsinin, dünya ölkələri ilə dostluq və əmin-amanlıq şəraitində əməkdaşlığın təmin edilməsi kimi ali niyyətlərin həyata keçirilməsi üçün mühüm qanunvericilik bazası rolunu oynamışdır".

Məsələnin maraqlı tərəflərindən biri də budur ki, istər işğal dövründə, istər 44 günlük müharibədə, istərsə də sonra ölkə ərazisinin və suverenliyinin bərqərar edilməsi üçün atılan addımların hər birində konstitusiya maddələri əsas tutulurdu. Məhz belə yaşamanın məntiqi əks-sədası kimi işğalçı öz gələcək mənfur niyyətindən birdəfəlik çəkəndirmək üçün Azərbaycan tərəfi ondan öz konstitusiyasında bunun qarşısını almağı tələb edir. Bu, artıq iki dövlətin deyil, öz ərazisinin bütövlüyünü qoruyan və işğalçı özünə ali məqsəd hesab edən iki konstitusiyanın qarşılaşmasıdır. Eyni zamanda onların arxasında duran iki iradənin üz-üzə gəlməsidir. Əslində, bu iradənin gücünü qarşı tərəf gördüyünə görə, konstitusiyaların qarşılaşmasında da hansının üstün gələcəyini təxmin etmək çətin deyil.

Cənab İlham Əliyev 2025-ci ili "Konstitusiya və Suverenlik İli" elan etməklə bir neçə məsələni aktuallaşdırdı. Birincisi, insanlara həm özünə, həm də tabe olduğu, müdafiə etdiyi, eyni zamanda alişkilik etmək istəyəndə də səs hüququ olan hər vətəndaş məhz ümumxalq referendumda öz münasibətini bildirməlidir. Üçüncüsü, bu Ali Qanunun sahibi olan xalqın kimliyini, tarixini düşünməyə çağırırdı. Ən başlıcası isə, özü bu suverenliyin təzahürünü yalnız sərəncamda deyil, əməldə olduğunu sübut etdi, nümunə göstərdi və bununla da sabah üçün şanlı bir tarix yazdı.

Könül BÜNYADZADƏ,
AMEA-nın müxbir üzvi